

NOVI ZBORNIK POSVEĆEN OCU DOMOVINE, DR. ANTI STARČEVIĆU

Ante Starčević: Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti, urednik Antun Pavešković. Mala knjižnica Društva hrvatskih književnika, Zagreb, 2017.

Ovaj monumentalni zbornik priredili su Stjepan Matković i Božidar Petrač, a uredio Antun Pavešković. Prvi prilog ovog zbornika uvelike otvara sve važnije istraživačke i predajne nejasnoće o političkom karakteru djelovanja Ante Starčevića. Riječ je o članku *Ante Starčević u ideološko-političkim previranjima uoči Drugoga svjetskog rata* iz pera Tomislava Jonjića. Jonjić u radu ukazuje na stalna previranja i manipulacije Starčevićevim političkim i programskim načelima koja su dolazila od tadašnjih ustaških i komunističkih intelektualaca i stranačkih prvaka.

Nakon upoznavanja s maglovitim političkim interpretacijama svojstvenima programskim postulatima ondašnjih političkih stranaka, čitatelju se nudi drugi rad u zborniku i to Marinka Šiška koji opravdano raspravlja o tome koji su oblici republikanstva bili Starčevićeva preokupacija, odnosno je li tijekom njegova pravaškog djelovanja postojala kakva jasnija diskrepancijska razmišljanja i snažnija opredjeljenja za drugi oblik upravljanja, a to je Austro-Ugarska monarhija.

Treći članak u zborniku napisao je Zlatko Matijević, izvanredni poznavatelj prijelomnih događanja na rubu Monarhije u vremenu njezina postupnog osipanja. Matijević nam donosi kronologiju aktivnih pokušaja političkog i diplomatskog djelovanja već pomalo marginalne stranke na hrvatskoj političkoj sceni, a to su podijeljeni pravaši, odnosno frankovci. U radu iznenađuju nova saznanja o važnosti ove za hrvatsku historiografiju nepoznate diplomatske misije, odnosno pokušaja traženja kod prijestolonasljednika Karla I. Habsburga novog rješenja za tzv. hrvatsko pitanje unutar Austro-Ugarske.

O filozofijskim i socijalnim karakteristikama političkog djelovanja Ante Starčevića piše Ivan Čulo u radu *Socijalna misao Ante Starčevića*. Autor objašnjava zbog kojih sve razloga ne možemo smatrati Starčevića

liberalnim političarom, već socijalno osjetljivim političarom koji nije živio kao aristokrat, nego je smatrao da se u slobodnoj Hrvatskoj može živjeti i u asketskom siromaštvu. Tako je Starčević za života dobio gotovo sve-tačku aureolu, uživajući veliki društveni ugled. Još za života Starčević je proglašen kulturnom političkom osobom 19. stoljeća, ali je i razdoblje pred i poslije smrti izazivalo još vidljivije tektonske poremećaje u političkom nesuglasju Hrvatske stranke prave, kao i u brojnim negativnim reakcijama koje su dolazile od prvaka Narodne stranke.

Kako su Starčevićovo učenje percipirale različite stranke s tadašnjeg šarolikog hrvatskog političkog spektra i pojedini stranački autoriteti s kraja 19. stoljeća za ovaj zbornik piše Stjepan Matković. Autor u radu *Što je značilo starčevićanstvo u vrijeme Starčevićeve smrti* bavi se pitanjem odnosa korijenskog pravaštva koje je obilježeno Starčevićevom doktrinom i novog modernog pravaštva koje su počeli nametati novi pravaški autoriteti Josip Frank, Erasmo Barčić i Fran Folnegović. Tako je započet proces ideološkog taktiziranja i to tako da se postupno odbaci starčevićanstvo, a preuzme samo pravaško ime. Sve je više Starčevićevih oponentata nastojalo produbiti krizu u pravaštvu, diskreditirajući i omalovažavajući dosadašnji politički kapital koji je Starčević dao hrvatskoj politici 19. stoljeća. Zanimljivo je kako je kasnije i jedan nacionalno osviješten intelektualac Ivo Pilar bio vrlo direktan u negativnoj ocjeni Starčevićeve doprinosa hrvatskoj borbi za samostalnost. Pilar bilježi »da je starčevićanstvo dogmatizirano i nesposobno za evoluciju, da pati od manjka gospodarskih pogleda i vodi temperamentnu politiku bez osjećaja za realnost« (str. 111). Autor se s pravom čudi ovoj ocjeni i vrlo argumentirano je kritizira, objašnjavajući kako su i politički diktati onoga vremena rastvorno djelovali na organizaciju Stranke prava. Jasno time ukazuje kako se Starčevićev životni opus nikako ne smije degradirati, nego itekako može poslužiti kao domaće štivo o tome kako se gradila moderna hrvatska nacija.

Nakon nekoliko radova koji se prvenstveno bave političkim životom i ostavštinom Ante Starčevića, u zborniku je mjesto našao jedan lingvistički i književno-povijesti uradak. Autor članka *Starčevićev jezični paradoks* je poznati kroatist Marko Samardžija. U radu se prikazuje povijest borbi jezikoslovaca iz različitih jezičnih škola za standardizaciju hrvatskog jezika. Tako nam autor govori o Zadarskoj i Zagrebačkoj školi i opisuje djelovanja tzv. hrvatskih

vukovaca te na kraju opisuje *salto mortale* koji je Starčević napravio jezičnim paradoksom jer je počeo koristiti ekavski refleks. Autor zaključuje kako su se tek osnutkom hrvatske države kod nekih sociolingvista stvorili uvjeti da bi se o ovoj temi raspravljalo otvoreno i objektivno.

Slijedi još jedan rad iz područja teorije književnosti, a riječ je o autoru Deanu Slaviću koji je u radu *Retorika i stil Starčevićevih govora* objasnio zbog kojih je razloga Starčevićev stil tako direktan i živahan, ali i govori o tome zašto je često i štetio uobičajenom političkom govorništvu. Nema sumnje kako se Starčević itekako ugledao na Aristotelove prikaze političkih govora. Slavić zaključuje kako brojne retoričke figure koje Starčević koristi u svojim tekstovima čine govore zanimljivima i živima i ne štete njihovoj razumljivosti i jasnoći.

Jasna Turkalj za zbornik piše najopsežniji rad koji je sumarna stvarnost njezina magistarskog rada i jasan dokaz sjajnog poznavanja pravaških prilika u drugoj polovici 19. stoljeća. Značajnu znanstvenu vrijednost ovoga rada možemo zahvaliti i zanimljivostima iz Dnevnika Eugena Kvaternika koji se nalazi u posjedu autorice. Njezin rad primamljiva naslova *Skidanje krinki – Ante Starčević o politici i ideologiji Narodne stranke u pravaškim glasilima (1868. – 1871.)* u cijelosti nastoji prikazati koje je kritike, negativne opise, programska načela i rigidne nastupe *Stari* uputio prvacima Narodne stranke. Starčević se upravo u pravaškim tiskovinama *Zvekan, Hervat i Hrvatska* do tada u hrvatskom medijskom prostoru na nezamisliv način vrlo direktno obračunavao s »izdajničkim« djelovanjem pristaša Narodne stranke koje on naziva Slavoserbi. Stil i način na koji se upravo Starčević izražava u najznačajnijem novinskom uratku *Pisma Magjarolacah* izazvat će buru negativnih reakcija, ali će ostvariti važnu ulogu, a to je snažnije uključivanje mladih ljudi u pravaški pokret, što je i bio jedan od glavnih ciljeva pisanja ovih pisama.

Najveće negodovanje izazvao je pojam Slavoserba, iako nije riječ o etničkoj pripadnosti. Slavoserbi su za Starčevića ljudi koji pod direktivom drugih postupno napuštaju narod i prestaju se boriti za njegov interes i slobodu. Stoga Starčević bilježi kako »gdje god je bilo moguće raditi dobro ili zlo, sramotno ili slavno za hrvatski narod, oni su uvijek radili zlo i sramotno, gledajući samo gdje će izdati i unesrećiti Hrvate. Oni nemaju nikakav nazor, nikakovu

svest, nikakovu duševnost, nikakovo osvedočenje, rečju oni nemaju ništa što razumne ljude vodi, nego kao kerdo pod pastirom, kao herti oko lovca, oni baserljaju kamo ih Austria porene, i kako ona zazvižda«. Autorica se u radu dotiče i kompleksnih odnosa Eugena Kvaternika, Starčevića i urednika pravaških glasila, iz kojih je vidljiva njegova nepokolebljivost u pisanju i njegov osobiti stil. Članak završava osvrtom na 1871. godinu i vremenom kada Starčević završava, što je bila posljedica Rakovičke bune, u pritvoru.

Drugi dio knjige priređivači su rezervirali za pisane znanstvene doprinose koji su rezultat simpozija o Starčeviću održanom 1996. u povodu 100. obljetnice njegove smrti.

U ovom zborniku mjesto je našao i važan tekst Zlatka Posavca, dugogodišnjeg istraživača Starčevićeve književne i političke ostavštine. Autor je u tekstu *Interferencija tradicije i moderniteta – studija o »stekliškoj« estetiци Ante Starčevića* prvi put u hrvatskoj historiografiji i filozofiji sveobuhvatno analizirao Starčevićeva književna, filozofska i polemička djela. Iz njih jasno progovaraju razlozi zašto brojni kritičari književnosti, filozofije i povijesti nisu uključivali Starčevićev opus u široke hrvatske polemike rasprave. Jasno je da su ti razlozi potpuno neutemeljeni jer autor argumentirano objašnjava kako je upravo Starčević svojom načitanosti, izvornosti, originalnosti, kritičnosti i pronicljivosti duha bio rodonačelnik naturalizma i moderniteta u Hrvatskoj, unatoč tome što je često posezao za tradicionalnim vezama. Autor se s pravom pita zašto se i u novijoj literaturi nije dalo dovoljno prostora analizi književno-umjetničkih dosega u Starčevićevim djelima, osobito u tekstovima pisanim narodnim jezikom poput *Razvoda istrianskog* (1852.) i *Ignjata Giorgića pjesni razlike* (1855.). Iz ovih djela autor donosi zaključak kako »prava i časna elastičnost utemeljena uvidom omogućuje Starčeviću da s daleko adekvatnijim senzibilitetom i u estetičkoj sferi, odnosno na planu književnosti, pristupi podjednako prihvatljivo dalekoj prošlosti, kao i vlastitoj suvremenosti, napipavši svagda puls i meritum stvari. S osjećajem za zbiljsko, istinu i realitet u oba slučaja (str. 281)«. I zato je Starčević kao začetnik realizma istovremeno i začetnik pluralizma u Hrvatskoj i zato je usporediv s A. G. Matošem, ali ne i s Vukom Karadžićem, koliko god su tematski i politički bili vezani.

O političkim nazorima i djelima Ante Starčevića u zborniku piše i filozof Pavo Barišić. Na pedesetak stranica autor objašnjava i kritički promatra Starčevićovo političko i književno djelovanje. Autor osobito promatra genezu Starčevićevih stavova prema slobodi.

Slijedi u zborniku, sadržajno pomalo iznenađujuće, zanimljiv predgovor Josipa Bratulića o životu i najvažnijim djelima Ante Starčevića. On je važan jer jasno i egzaktno dočarava sve bogatstvo napisanih stranica kojih Starčević ima čak 20 000. Nažalost, u nekoliko radova ponavljaju se crtice iz Starčevićeva života kao i kritična mišljenja drugih o njemu, napose Miroslava Krleže. Bratulić s pravom naglašava nedovoljnu pozornost prema brojnim književnim, esejističkim, kritičkim i realističkim opisima ljudi i krajeva o kojima je Starčević pisao, a sve da bi se permanentno naglašavala njegova gorčina u političkom izričaju.

Nekoliko autora doprinijeli su više od drugih jer su im dva znanstvena rada uvrštena u ovaj monumentalni zbornik. Takav je slučaj i s Deanom Slavićem koji u radu *Ante Starčević: Ironije i biblizmi u Pismima Magjarolacah* nastavlja opravdavati atribut kritički detaljnog znanstvenika koji je itekako u radovima uspio secirati najbogatije i najreprezentativnije karakteristike Starčevićeva stila i jezika. Slavić tako, na temelju relevantne literature iz estetike, lingvistike i etike pokazuje kako Starčevićev stil, osobito u djelu *Pisma Magjarolacah*, obiluje ironijom, hiperbolom i visokim moralnim zahtjevima.

Božidar Petrač, jedan od priređivača zbornika, u članku *Trajne vrijednosti političke misli Ante Starčevića (1823. – 1896. – 2003.)* nastavlja na tragu svojih prethodnika apostrofirati ključne ljudske karakteristike koje se trebaju i danas pripisivati Starčeviću. Autor pokazuje kako su upravo najpoznatiji govori i polemike po mnogočemu aktualni i danas, osobito u svakodnevnoj hrvatskoj politici i društvenom ozračju.

Krešimir Nemeć je jedini autor u ovome zborniku koji nije samo fokusiran na Starčevićeva djela, iako su upravo njegova djela i misli bila tematska i ideološka paradigma za postojanje tzv. pravaškog smjera i stila u hrvatskoj književnosti. Nemeć navodi kako je veliki broj hrvatskih književnika i pjesnika pravaškog usmjerenja djelovanjem i stilom pomogao u javnom

propagiranju pravaških ideja i načela. Neka takva književna ostvarenja bila su i izraz mitomanskih i megalomanskih velikohrvatskih ideja, za razliku od jednog Antuna Gustava Matoša koji nije skrivao svoj stekliški kredo, ali nije »zlorabio Starčevićeve ideje«. Ostaje nepobitna činjenica kako je u hrvatskoj književnosti pravaška ideologija odigrala važnu ulogu – kako na razini simboličkih projekcija, tako i na razini retoričkoga i stilskoga inventara (str. 488).

I Stanko Lasić u ovom zborniku opet kirurški raščlanjuje i analizira stil i jezik u Starčevićevim djelima. Članak naslova *Starčevićeve pamfletske strategije: svijet ekstremnih antiteza* sadržajno je vezan uz Starčevićev odnos prema pojmu Slavoserba, oko kojeg Lasić permanentno oblikuje svoja detaljna tumačenja i kritičke misli. Vidljiva je autorova fiksiranost oko negativnih odjeka prečeste, pomalo i pogubne upotrebe tog pojma u Starčevićevim govorima i djelima. Autor smatra kako je Starčević namjerno izabrao takve pamfletske strategije kako bi potvrdio da je svijet zapravo konstruiran i viđen na način ekstremne antiteze.

Posljednji rad ponovno Božidara Petrača govori koji su se književnici i intelektualci bavili Starčevićevim nasljeđem i zbog kojih je razloga upravo sedamdesetih godina izašla prema autoru i najbolja kritika, publicistički opis života i književnog te političkog puta tog političara i književnika. Zanimljivo je kako za taj pothvat nije zaslužan povjesničar, nego hrvatski erudit Tomislav Ladan. Upravo Ladan, prema Petraču, navodi kako je Starčević bio i najsnažniji književnik baš kad je bio najžešći političar i zbog toga su upravo njegovi najbolji književni sastavci upravo oni politički. Zato i srž Starčevićeva značaja dostatno pokazuje doseg i snagu.

Objavu ovog zbornika možemo razumjeti kao novi, zasluženi znanstveni pristup i doprinos višeslojnom shvaćanju važnosti postojanja Ante Starčevića, njegova društvenog, kulturnog i političkog djelovanja. Stoga ova knjiga znači i početak konačne valorizacije ostavštine i skupa načela i vrijednosti koje je Starčević cijeloga života davao svome narodu, ne za prolaznu prošlost i tradiciju, nego za samostalnu i sigurnu budućnost.

Ivan Brlić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Područni centar Gospić